

קווים מנחים בפנייה אל ועדת האתיקה

« אילו מחקרים נדרשים לאישור הוועדה?
« מתי אפשר להסתפק באישור היו"ר?
« על מה כדאי להקפיד בהגשת החומר לוועדה?»

אילו מחקרים נדרשים לאישור הוועדה?

כל מחקר שמעורבים בו בני אדם (שנעשה בו שימוש במידע קיים על בני אדם או שנאסף בו מידע חדש על בני אדם) נדרש לאישורה של הוועדה. מחקרים שהם סקירת ספרות בלבד – אינם נדרשים לאישור הוועדה. מחקרים הנעשים בשיתוף פעולה עם מוסד אחר ואשר קיבלו את אישור ועדת האתיקה של המוסד האחר – אינם נדרשים לאישור ועדת האתיקה של המכון אך יש ליידע את רכזת הוועדה על כך.

מתי אפשר להסתפק באישור היו"ר?

יש מקרים שבהם אפשר להסתפק באישור היו"ר הוועדה ואין צורך להציג את המחקר לכל חברי הוועדה. ההבחנה בין מחקרים שאותם יש להציג לחברי הוועדה ובין מחקרים שבהם מספיק אישור היו"ר אינה חדה, והיא מתבססת על קווים מנחים. להלן מקרים שבהם **בדרך כלל** אפשר להסתפק באישור היו"ר:

- ניתוח של נתונים מנהליים או ניתוח משני של קובצי נתונים קיימים
- ראיונות עם מומחים או עם אנשי מקצוע
- מחקרים שבהם יש שלב של התייעצות עם מומחים או ראיון עם אנשי מקצוע כשלב מקדים לבניית כלי מחקר

אם נראה לכם שהמחקר שלכם יכול להסתפק באישור היו"ר, אנא הפנו את תשומת ליבה של רכזת הוועדה לכך בעת הגשת הטפסים.

על מה כדאי להקפיד בהגשת החומר לוועדה?

כדי להקל על תהליך קבלת האישור כדאי להקפיד על ההיבטים האלה:

הבהרת שלבי המחקר ואוכלוסיית המחקר

מחקרים רבים במכון הם מורכבים וכוללים שלבים רבים ואוכלוסיות מחקר רבות. בעוד שמהלך המחקר ושלביו נהירים וברורים לחוקר או לחוקרת, אין הדבר כך עבור חברי הוועדה. השתדלו ככל האפשר להבהיר מה הם שלבי המחקר ומי הן האוכלוסיות הנחקרות בכל שלב. השתמשו במונחים נפרדים וברורים לכל קבוצה ולכל שלב והקפידו על אחידות בשימוש בהם בטופס ובכלי המחקר. בפתח הטופס אפשר בהחלט לפרט במלל חופשי את שלבי המחקר ובלבד שהתיאור יהיה קצר, תכליתי וברור.

טופס הסכמה מדעת

טופס הסכמה מדעת חייב לכלול את הרכיבים האלה: מידע על המחקר; הסבר על כך שהמשתתף במחקר לא חייב להתראיין ולא ייפגע בשל החלטתו להתראיין או לא להתראיין; הסבר על כך שהמשתתף יכול לסרב להשיב לשאלות ואף להפסיק את הריאיון בכל עת; משך הזמן הצפוי של הריאיון (השתדלו להיות ריאליים); פרטי החוקר או החוקרת. על הטופס לכלול את המידע הרלוונטי למחקר שלכם.

סודיות

אנו רגילים להבטיח סודיות למשתתפים במחקרים שלנו כדי לא לפגוע בהם ולאפשר להם להתבטא בחופשיות. עם זאת, ההבטחה צריכה להיות ריאלית. אין להבטיח סודיות במקרים שבהם לא נוכל לעמוד בהבטחה. דוגמה לכך היא ראיונות עם אוכלוסייה הכפופה לחוקי חובת דיווח או ראיונות עם אנשי מקצוע.

באשר לאוכלוסייה הכפופה לחוקי חובת דיווח, יש להבהיר למשתתפים כי במקרים מסוימים מוטלת עלינו החובה לדווח. באשר לאנשי מקצוע, חלקם מתראיינים במסגרת תפקידם ואין כל סיבה להבטיח סודיות, לכל היותר אפשר להבטיח אנונימיות. אם מספר אנשי המקצוע המתראיינים אינו גדול, כפי הנראה לא יתאפשר לחוקר או לחוקרת לקיים בפועל את ההבטחה לסודיות (האנשים מוכרים ודעותיהם ידועות, וגם אם לא יזכרו בשם אפשר יהיה לייחס להם את הדברים). על כן יש לנקוט משנה זהירות בהבטחות למרואיינים בראיונות אלה. באופן כללי, המלצת הוועדה היא לא להבטיח סודיות בראיונות עם אנשי מקצוע.

פטור מהחתימה על טופס הסכמה מדעת

הסעיף בטופס הפנייה לוועדה מתייחס למצב שבו החתימה הפיזית אינה אפשרית, למשל כאשר הריאיון נערך בטלפון או בשאלון מקוון. במקרים כאלה המראיין קורא את הטופס למשתתף ומבקש את הסכמתו להתראיין. בשאלון מקוון המשתתף קורא את הטופס בעצמו לפני שהוא מתחיל להשיב לשאלון. בשאלון מקוון אפשר לבקש לסמן וי במשבצת "אני מסכים להתראיין" (או נוסח דומה) כדי להמשיך לשלב המענה לשאלון. מקרים אחרים שבהם החתימה הפיזית אינה אפשרית יכולים להיות כאשר יש מניעה אחרת לחתימה על הטופס או סיבה שבעטייה יש חשש של החוקר או החוקרת לכך שהמשתתפים במחקר יראו איום בחתימה על הטופס או יחששו לחתום. בכל מקרה, יש לפרט בבירור מהי הסיבה לכך שמבוקש פטור מחתימה פיזית על טופס ההסכמה מדעת.

כאשר יש כמה שאלונים, ועל כן כמה טופסי הסכמה, יש לפרט בבירור מה מבוקש בכל אחד מהם.

הקפדה על פרטיות בכרסום הנתונים

בניתוח סטטיסטי של נתונים, הצלבה של כמה משתני מחקר עשויה להביא למספר תצפיות קטן. יש להיזהר בכרסום נתונים כאלה מאחר שאלה מצבים שבהם ייתכן שאפשר יהיה לזהות את הפרטים, במיוחד אם מדובר במשתנים דמוגרפיים מפורטים או במשתנים מזהים ייחודיים. במחקרים שבהם נאסף מידע כזה, כדאי לכלול בטופס הפנייה לוועדה התייחסות לכך שהחוקר או החוקרת יקפידו לא לפרסם נתונים באופן שיאפשר זיהוי של המרואיינים.

בעיות אתיות במחקר

עיקר תשומת ליבה של הוועדה מופנה להגנה על האוכלוסייה המשתתפת במחקר, מניעת פגיעה בה או בפרטיותה או מניעת כל נזק שעלול להיגרם לה. כחוקרים, אנא חשבו על אי-נוחות או מצוקה העלולה להיגרם. למשל, האם פרטיותו של המשתתף עלולה להיפגע? האם שאלות מסוימות עשויות להפנות את תשומת ליבו של המשתתף למצבו הלא טוב ולעורר בכך תחושות קשות כלפי עצמו? האם השאלות עלולות לפתוח פצעים מן העבר? האם נושא השיחה עלול לגרום למשתתף תחושה של דחק? יש להתייחס בכובד ראש לאפשרויות אלה בסעיף **האם צפויות מצוקה, אי נוחות וכד' למשתתפים** ולפרט את הפעולות שנקטו כדי למנוע או לצמצם את אי-הנוחות. פעולות אלו משתנות ממחקר למחקר; לפי הנושא, לפי האוכלוסייה הנחקרת ולפי אי-הנוחות העלולה להיגרם.

להלן כמה פעולות אפשריות לצמצום אי-הנוחות או התייחסות למצוקה שעלולה להתעורר: הסבר על השאלון ותכניו בשלב הפנייה למשתתף במחקר (כאן אפשר להזכיר את האפשרות להפסיק את הריאיון בכל עת); פירוק של שאלות קשות לכמה שאלות משנה; הכנה של המראיינים להתמודדות במצבים שבהם עלולה להתעורר מצוקה, לרבות ניסוח פרוטוקול מחקר ברור בנוגע למה עליהם לעשות במצב זה; הכנה של כתובת שאפשר לפנות אליה או להפנות אליה את המשתתף בעת הצורך (על מידע זה להיכלל בפרוטוקול).

האפשרות להפנות את המשתתף במחקר או לדווח עליו לאיש מקצוע פוגעת בהבטחת הסודיות שניתנה לו. על כן, בהתאם לאוכלוסיית המחקר, יש להביא זאת בחשבון בעת הבטחת הסודיות.